



# LISAMATERJAL- MARDIPÄEV KADRIPÄEV HALLOWEEN



## Õpetajale

Tänapäeva maailmas, kus info liigub kiiresti ning oleme teadlikud, mida inimesed erinevates maades teevad, on kultuuride ja traditsioonide segunemine, ülevõtmine ja muutmine lihtne toimuma. Sinna juurde panna veel peavoolu meelelahutuse sisseostmine USAst ning ongi käes ajad, kus Halloween muutub populaarsemaks meie oma Mardi- ja Kadripäeva asemel.

Põhjusi võib leida erinevaid:

- Vanemad ei anna oma traditsioone lastele edasi. Võimalik, et praegustele lastevanematele juba ei antud neid edasi.
- Halloweeni lihtsus ja võimalus kanda omale meelepärast superkangelase kostüümi.
- Halloweeniks ei pea väga midagi ette valmistama ega õppima. Saab lihtsalt uksele käia.
- Mardi- ja Kadripäeva kristlik traditsioon.

Siin materjalis on väike ülevaade Mardipäevast, Kadripäevast ning Halloweenist. Taustainfoks ning õppimiseks. Eriti olukorras, kus võõrad traditsioonid tahavad üle võtta tuleb olla ise valvas ning anda edasi meie oma traditsioone, eriti kristlikke traditsioone. Materjali lõpus on ka mõtteid, mida võiks nii Mardipäeval, kui ka Kadripäeval pühapäevakoolis lastega teha.

## Mardipäev - 10. november

Algupäraselt 11. novembrilt, Püha Martini (populaarse pühak, heategija, ohvitser ja Tours'i piiskop; surn. 11.11.397) surma päevalt, nihkus see püha protestantliku reformatsiooni järgselt, Martin Lutheri sünnipäevale, 10. novembrile. Martin Lutherist saab rohkem lugeda 30.-ndas, usupuhastuspüha, tunnis. Erinevates maades on Püha Martini päevaga seostunud erinevad traditsioonid, kuid tegemist on kristliku pühaga.

**Püha Martin** (316a. - 11. nov. .397) teenis noorena Rooma sõjaväes. Sellest ajast on ka lugu sellest, kuidas Püha Martin Gallias olles (praeguse aja prantsusmaa) lõi oma keebi pooleks ja andis ühe poole külmetavale kerjusele ning samal öösel nägi ta unes Jeesust, kes kandis seda poolikut keebi. Aidates kerjust oli Martin aidanud Jeesust.

Martin oli ka varem tundnud huvi kristluse vastu, ja unenäos kohtumine Jeesusega pani ta andma oma elu Jeesusele. Ta lahkus sõjaväest, mispärast pandi ta ka vangi. Pärast seda sai temast Toursi linnas Hilarius Poitiers'st (Poitiers' piiskop ja teoloog) järgija ja õpilane. Pärast Poitieri eksiili minekut läks Martin tagasi Itaaliasse, kus ta üles kasvas. Temast sai erak. Ta elas osa ajast ka üksikul saarel. Kui Hilariuse töö taastati Toursis läks ka Martin sinna tagasi ja rajas seal erakla, millest lõpuks kasvas välja klooster. 371. aastal pühitseti Martin vastu tema tahtmist Toursi piiskopiks. Ta oli iseloomult tagasihoidlik ja ehmus selle peale, et teda piiskopiks taheti. Ta proovis end peita hanede lauta, kuid linnud tegid liialt häält ning reetsid tema peidukoha. Ta tegi piiskopina palju asju. Näiteks rajas ta algelise kihelkondade süsteemi ja külastas igat kihelkonda vähemalt korra aastas. Ta rajas ka uusi munkade kogukondi ning eemaldas paganlikke riitusekohti piirkonnast.

Mardisandi kombed haakuvad püha Martini eluga, kes aitas vaeseid ja jagas oma sõdurimantli kerjusega. Mardid alustasid ukse taga koputamise ja sissepalumislauluga. Pärast pererahva tervitamist võttis mardiisa kaelakotist peoga viljateri, herneid vms ja "külvas" need viljaloitsu saatel põrandale. Järgnes laste lugemisoskuse ja tüdrukute käsitööde kontrollimine, mõistatused, mängud, martide tantsimine ja muud etteasted. Mardi-isa andis vitsakimbuga igale majalisele hoobi ja soovis tervist ning edenemist. Järgnes mangumislaul, millega paluti pererahvalt ande: toidukraami, raha, maiustusi jm. Andide saamisele vastati tänulauluga, siis sooviti perele veel vilja- ja karjaõnne, lasteõnne, kosilase- ja pruudiõnne ning muid häid soove. Lahkumislaulus jäeti pererahvaga jumalaga, sooviti head edenemist ja lubati järgmisel aastal tagasi tulla. Kui marte sisse ei lastud, laulsid nad sajatamislaulu ning võisid pererahva kiusuks ka mitmesuguseid ebameeldivaid tempe teha.

### **Mardipäeva traditsioonid:**

- Mardipäevaks pidid kõik põllutööd lõpetatud olema.
- Mardipäeval kehtis teatud tööde tegemise keeld, eeskätt olid keelatud lina- ja villatööd.
- Mardipäev lõpetas välitööd ning alustas talviste tubaste tööde perioodi.
- soovisid vilja- ja karjaõnne
- Mardipäeva traditsiooniline toit oli mardihani. Eestis söödi 19. sajandil hane vaid jõukamates peredes, kuid Tallinnas oli 1545. Aastal mardipäeval hani tavaline toit. Mardipäevaks on tapetud ka kukkesid ja kanu. Põhja-Eestis valmistati toiduks seapea. Lõuna-Eestis küpsetati karaskit ja Põhja-Eestis kapsast, valmistati ka mardimaukusid ehk tangu- ja jahuvorste.

Teistes maades: Mujal Euroopas langes mardipäev ajale, mil traditsiooniliselt tähistati saagikoristuse lõppu ning maitsti värskelt valminud veini; sel päeval tapeti loomi ning pandi talveks liha soola. Lõppes sügis ja algas talv. Keskajal algas mardipäevast 40päevane jõulueelne paast ning mardipäeval püüti liha söömisega n-ö viimast võtta. Inglismaal kutsuti mardipäeva seetõttu ka kõhuvalupäevaks. Iirimaa tapeti mardipäevaks kukk, kelle verega pritsiti maja nurki. Pea kõikjal Euroopas on söödud mardihane – hane sidusid püha Martiniga mitmed legendid. Hane rinnaluuga ennustati talve: valge kont tähendas lund, must lumetut talve. Prantsusmaal tähistati Püha Martini päeva veinijoomisega. Rootsis ja Saksamaal on söödud mardihane, Itaalias ja Saksamaal on lapsed käinud lauludega maiustusi ja raha kerjamas. Saksamaal on põletatud mardilõkkeid.



## Kadripäev – 25. november

Eesti rahvakalendri tähtpäev, mis on saanud nimetuse Aleksandria pühaku Katariina mälestuspäeva järgi. Eestis kujunes kadripäev 16. sajandil, kui muinasaegse usundi hingedeaja rituaalid ja tütarde initsiatsiooniriitused segunesid ristiusu püha Katariina mälestuspäeva ehk kadripäevaga. Kadripäeva peeti naistepühaks, sest selleks ajaks lõpetasid naised karjakasvatusega seotud välised sügistööd.

**Püha Katariina** - (u. 287a. - u. 305a.) Katariina sündis Egiptuses, Alexandrias. 14. aastana sai ta nägemuse Neitsi Maarjast ja Jeesuslapses, peale mida ta pöördus kristlaseks. Ta oli haritud neiu ning läks ka keisri juurde teda noomima, sest kristlasi kiusati vägivaldselt taga. See keisrile ei meeldinud ning ta kutsus kokku 50 paganlikku filosoofi Katariinaga debatti pidama, kuid Katariina oli väga sõnaosav ja kõik filosoofid pöördusid kristlasteks, pärast mida nad muidugi kõik hukati. Katariina võeti seejärel vangi. Vangis olles külastasid teda inimesed, kes kõik pärast seda pöördusid kristlasteks, kaasa arvatud ka keisri abikaasa. Kõik need pöördunud inimesed ka hukati märtritena. Keiser andis käsu Katariina tõmmata piinarattale, kuid tema puudutuse järel läks ratas katki. Seejärel anti käsk tal pea maha raiuda, seda ka tehti, kuid vere asemel voolas temast välja piima sarnast vedelikku.

### Kadripäeva traditsioonid:

- Kadripäeval ei tohtinud kedrata, õmmelda, kududa, lambaid niita, metsloomi küttida.
- Kui kadripäeval tuleb võõras meesterahvas majja, siis lambad toovad oinaid, kui naisterahvas, siis uted.
- Kadripäeval ei tohtinud kanasuppi keeta, siis kanad söövad kapsad ära.
- Kadrid soovivad vilja-, karja- ja pereõnne.
- Toidud - Tangupuder, mida viidi ka naabritele. Kiisel, lambaliha tangupudruga, soolaga keedetud herned ja oad, kama või kamapallid. Oluline oli kadriõlu, vana nimetusega kadrikahi. Kahjaks nimetati igasugust ohvrijooki, nii et selle põhjal võiks see viidata kaua tähtsaks peetud pühale.

Kadripäeva lahutamatu osa, kadrisandiks käimine, pärineb ajast, mil mööda maad rändasid ande koguvad kloostrite kerjasmungad, kelle lauludes kõlas ladinakeelne sõna sanctus ("püha") ning kes soovisid pererahvale head vilja-, karja- ja pereõnne. Seetõttu arvataksegi, et eestipärane "kadrisant" tuleneb püha Katariina (Kadri) santidest.

Eestlastel käisid kadrisantideks tüdrukud, kes olid riietatud puhastesse valgetesse riietesse, mis arvatavalt sümboliseeris piima (legendi järgi voolas pühaku hukkamisel tema kehast vere asemel piim) ja Katariina mõtete neitsilikku puhtust. Piima seostati ka karjakasvatuse ja sünnitajate naistega.

Kadrisandid on läbi aegade kandnud valgeid ja ilusaid rõivaid, soole vaatamata on riietatud eeskätt naisteks. Maskid ei ole olnud reeglina jõulised ega koledad, vaid eeskätt nägu varjavad – varem oli väga oluline, et tulijaid ei tuntaks ära. Pererahvas omakorda püüdis igati mõistatada, kes neile saabusid. 20. sajandi linnaoludes on äratundmine raskem, ehkki püütakse liikuda tuttavamas piirkonnas – oma tänaval, tuttavate majades.

Ka seos tagasipöörduvate esivanemate hingedega tingis riietuse ja maskide valiku. Enamasti oli kogu kadride riietus (sukad, kleidid, sallid, kübarad, kindad) valget värvi, 20. sajandil ilustatud rohkete lintide, lehvide, litrite, helmestega, tihti kasutati näo varjamiseks kardinat või loori.



Valmistati ka kunstpatse, varem linast, hiljem vatist, riidest ja muust käepärasest. 20. sajandil hakati näo maskiga varjamise asemel seda värvima, mis oskusliku tegutsemise korral moondab isiku täiesti tundmatuks. Kuid näo varjamine on muutunud teisejärgulisemaks, nii et sageli värvitakse põgusalt või üksnes meigitakse tugevamate värvidega. Peamine on ikkagi ilusaks maskeerimine.

Tavaliselt on maskeeritute välimuses ka midagi ajastukohast – näiteks 1980. aastatel multikate eeskujul ninaotsa punaseks värvimine. Linnades maskeeruti 20. sajandi lõpul ka igasuguste poe- või omavalmistatud maskide abil peletisteks, igasugusteks loomadeks, kuraditeks ja nõidadeks. Katariina on noorte neidude ja naisõpilaste kaitsepühak. Kuna Katariina sümboliks on ratas, on tema kaitse all ka kõik rataste jõul töötavad mehhanismid. Ta on teoloogide, filosoofide, kõnepidajate patroon. Samuti lapsehoidjate (ta raiutud peast voolas vere asemel piima) ja igasuguste ketrus- ja kudumistöõde patroon. Katariina kuju leidus peaaegu kõigis kirikuis, talle on Euroopas pühendatud arvukalt kirikuid; tänapäeval ka näiteks kristlikke kolledžeid. Keskaja ikoonidel tunneb Katariina ära piinaratta järgi.

## Halloween – 31. oktoober

Halloween toimub igal aastal 31. oktoobril. See on alguse saanud iidsest paganlikust Keltide pühast nimega *Samhein* (hääldatakse sah-win). Selle pühaga tähistati suve, lõikuse ja aasta lõppu, sest siis algas tume talveaeg. Tähistati seda lõkete ja loomamaskeeringutega. Keldid uskusid, et ööl vastu uut aastat tulevad surnute hinged tagasi maa peale. Selle abil said ka Keltide preestrid, Druiidid, ennustada tulevikku. Laternaid, sageli juurviljadest tehtud, kasutati kurjade vaimude peletamiseks. Keltide ala vallutanud Roomlased liitsid sellele juurde oma pühad Ferialia (oktoobri lõpus peetav püha) ja Pomona (puuviljade ja puude jumalanna päev). Kristluse levikuga Roomariigis määrati 1. november kõikide pühakute päevaks (Paavst Gregorius III, 7 saj.). Lisaks sellele määrati 9. sajandil 2. november hingedepäevaks. Mida tähistati Samheiniga sarnaselt, lõkete ja kostüümide paraadiga.

**Kõikide pühakute päeva** nimetati ka *All Hallows* ja sellele eelnevat päeva hakati nimetama *All Hallows Eve*, millest on hiljem tulnud ka *Halloween*. Selle kõikide pühade (pühakute) päevaga võtame kokku kõik aasta jooksul tähistatud märtrite ja pühakute mälestuspäevad, tänades Jumalat nende tunnistuse ja kristliku eeskuju eest. Pühakute ja märtrite päeva tähistatakse mitte nende sündimise päeval, vaid surmapäeval. See on nende sihile jõudmise ja igatsuste täitumise rõõmus pidupäev. Paulus räägib kõigist Kristuse omadest kui pühadest ja Jumala kodakondsetest (Ef 2:19).

Pühakutepäevale järgneval päeval tähistame kõikide usus lahkunute mälestuspäeva. Luterlikus kirikus mälestati varem surnuid kirikuaasta viimasel pühapäeval, kuid 1990ndate algusest on **hingedepäev** muutunud populaarsemaks surnuaial käimise ja oma lahkunute meenutamise päevaks. Me ei oota hingedepäeval oma surnud esivanemaid koju käima, vaid palume, et nad võiksid puhata armastava ja õiglase Jumala hoolitsuse all. Nende haudadel küünlaid süüdates on meie lihtsaim palve: „Igavene rahu anna neile, Issand, ja igavene valgus paistku neile.“

- Hingedepäeva tund on “Lastekirik” materjalis ka eraldi olemas, 31. tund.



Tänapäevase Halloweeni traditsioonid ja alged on Ameerikas. Kuigi alguses oli uue-maailma kolooniates All Hallows Eve'i tähistamine väike, sest seda asustasid jäigad protestantlikud kogukonnad. Kuid aegade möödudes, erinevate euroopa ja indiaanlaste traditsioonide sissetulemise ning lõimumisega hakkas levima väga omanäoline ameerika Halloween. Ukselt-uksele käimine ja almuste küsimine Halloweeni ajal on „laenatud“ erinevatelt euroopa kultuuridelt. Siin võib oletada, et ka meie oma Mardi- ja Kadripäeva „jooksmine“ võivad olla nende hulgas.

Tänapäeval on see püha muutunud Ameerikas kommerts pühaks. Ega inimesed väga ei tea selle taustast ja juurtest. Paljud traditsioonid on sellest ära kadunud ja alles on kostüümid, peod ning kommade kogumine ükselt-uksele liikudes.

EELKs ja ka teistes protestantlikes kirikutes tähistatakse 31. oktoobril hoopis **Usupuhastuspüha**. See on 16. sajandil alanud reformatsiooni aastapäev, mida paljudes maades peetakse Martin Lutheri 95 teesi avaldamise järgi 1517. aasta pühakutepäeva eel. Mõtleme sellele, mis innustas toonaseid evangeeliumi ja usu ehtsuse eest võitlejaid ning mis on täna meie usu keskmes. Usupuhastuspüha ei ole Halloweeni sünonüüm. Kristlastena on Halloweeni tähistamine natuke küsitav. Oleneb, kuidas asjale lähenetakse. Kui võetakse aluseks Halloweeni paganlik pool ja vanad Keldi uskumused on tegemist vale tegevusega.

- Usupuhastuspüha tund on „Lastekirik“ materjalis ka eraldi olemas, 30. tund.

*“Ärgu leidugu su keskel kedagi, kes laseb oma poega ja tüdarta tulest läbi käia, ei ennustajat, pilvestlausujat, märkide seletajat ega nõida, ei manajat, vaimude ja tarkade küsitlejat ega surnutelt nõu otsijat! Sest igaüks, kes seda teeb, on Issandale jäle, ja nende jäleduste pärast ajab Issand, su Jumal, nad ära sinu eest.”*

*5.Mo 18:10-12*

*“Ja ärge muganduge praeguse ajaga, vaid muutuge meele uuendamise teel, et te katsuksite läbi, mis on Jumala tahtmine, mis on hea ja meelepärane ja täiuslik.”*

*Rm 12:2*

## MÕTTEID PÜHAPÄEVAKOOLI:

- Võiks lastega teha näiteks Mardi või Kadri peo, kus kõik saavad omale teha kostüümi.
  - Süüa näiteks traditsioonilisi toite.
  - Õppida sisselaskmise laulu ning teha viktoriine üksteistele.

- Õppida Püha Martini kui ka Püha Katariina kohta. Mida nad oma eludes tegid, et nendest said pühakud? Kas on meil neilt midagi õppida?



## MÕTTEID PÜHAPÄEVAKOOLI:

- Teha ümbruskonna majadele/ korteritele Mardipäeva või Kadripäeva kaarte, kus soovitakse vilja-, karja- ja pereõnne. Need on justkui õnnistuse soovimine sellele majapidamisele. Võib näiteks sisse tuua uusi asju nagu tööõnne ja toiduõnne, sest meie inimesed enam väga vilja ei kasvata ega karja ei pea. Kuid, kui on naabruskonnas talupidamisi siis võib neile just saata vilja- ja karjaõnne :) Kui ise ei ole võimalik kohale minna siis võib saata või viia ümbriku, kus on viljateri, herneid ja väike pajuoksake ning pilt pühapäevakooli „Martide“ või „Katridega“.
- Halloweeni ajal teha Pühakute paraad. Õppida pühakute kohta ning teha nende kostüüme, kasutades näiteks pühakute sümboleid.



## Autorid

Triin Salmu  
Salome Olenius



## Allikad

<https://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-mardipaev.php>  
<https://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-kadripaev.php>  
<https://www.history.com/topics/halloween/history-of-halloween>  
EELK Kirikukalender  
[https://en.wikipedia.org/wiki/Catherine\\_of\\_Alexandria](https://en.wikipedia.org/wiki/Catherine_of_Alexandria)  
[https://en.wikipedia.org/wiki/Martin\\_of\\_Tours](https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_of_Tours)